

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АНДРАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Калюжна Т. Г. – кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
відділу андрагогіки Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.
ORCID ID 0000-0003-3118-2575
E-mail:tt-dd-kk@ukr.net

Анотація

Публікацію присвячено проблемі формування андрагогічної компетентності педагогічного персоналу закладів післядипломної педагогічної освіти. Автором розкрито важливу складову мотиваційно-аксіологічного критерію досліджуваної проблеми. Особливу увагу приділено ціннісним орієнтаціям та якостям особистості викладача закладу післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, андрагогічна компетентність, цінності, педагогічний персонал.

Сучасна вітчизняна система освіти переживає значні зміни, які диференціюють її на найбільш відчутному, метафізичному рівні. Пандемія коронавірусу, в якій ми наразі перебуваємо, призводить до глобальних змін у сучасній цивілізації, змін ціннісних орієнтацій сучасної культури та актуалізує філософське осмислення освітніх проблем.

Філософський аналіз освіти був заснований ще Платоном і Арістотелем та охопив всі класичні світоглядні системи аж до початку XVIII ст. Під впливом певних педагогічних ідей Я.Коменського, Й.Песталлоці, І.Гербарта, А.Дистервега, Дж.Дьюї, відбувалося становлення парадигми філософського аналізу освіти як системи. Ідеї Просвітництва посилили дисциплінарні механізми освіти, поширивши їх на зміст і форму. На початку XIX ст. Й.Гердер, А.Гумбольд, Г.Гегель створюють нову філософську концепцію освіти, орієнтовану на самопізнання, самостановлення, самоактуалізацію особистості та визнання її права на освіту. Із середини XX ст. освіта виступає як автономна сфера, що теоретично дистанціюється від філософії, а практично у сфері освіти обґрунтовується філософсько-соціальний аналіз освітнього знання і цінностей [8, с.14-16].

Сучасні вчені з помірних світоглядних стратегій філософії освіти визначають: [8, с.14-16].

– формування планетарно-космічного світогляду (О.Базалук), що ґрунтується на сучасних досягненнях нейронаук, психології, космології, філософії та передбачає становлення космічної освіти, яка «не тільки

удосконалює уявлення формуючої психіки про космос, але й покликана сформувавши планетарно-космічну особистість, що в своїй переважно свідомій діяльності перетворює псіпростір Землі і його структуру з планетарної сили в космічну силу» [4];

– використання поведінкового підходу в освіті (О. Горбань, О. Кравченко, Р. Мартич, Н. Юхименко), що дозволяє моделювати широкий спектр поведінки нейробіологічних і соціальних систем: сім'ї, колективів, міст, цивілізації та культури. Основним об'єктом вивчення поведінкового підходу є поведінка, як загальна основа для системного аналізу та управління. «Це дає можливість виділити й розкрити регуляторні функції освіти, які виступаючи спочатку зовнішнім стимулом, з часом переростають у новий якісний стан – функції саморегуляції» [15, с.156]. У сучасній науці поведінковий підхід лежить в основі теорії соціального навчання і відіграє важливу роль у розвитку сучасного управління;

– реалізацію філософії полікультурної освіти (Г. Берегова, В. Асаєва, Т. Чаркіна), що передбачає «адекватність культурному й етнічному різноманіттю людства, виховання в людини толерантності до інших культур і систем цінностей, вироблення її соціальної й особистісної цілісності й двомірності, подолання одномірності людини» [14, с. 258]. Але завдання культурної взаємодії освіти полягає не в тому, щоб знайти готову відповідь, а зуміти розпізнати проблему, сформулювати її сутнісні параметри і з урахуванням обставин розв'язати її. У межах полікультурної освіти здійснюється формування полікультурної компетентності. Тому, як зазначає Т. Чаркіна, «полікультурні компетенції можуть бути представлені знанням і практичним оволодінням рідною культурою, повагою та гордістю за власну націю, власний народ, а також знанням про полікультурність навколишнього світу, умінням й навичками пізнання цього світу, повагою й розумінням культурних, расових, релігійних та інших відмінностей, толерантного ставлення, уміннями й навичками співробітництва й взаємодії з метою збереження миру й розвитку» [14, с.141];

– утвердження аксіологічного статусу філософського знання і освітньої практики (В. Андрущенко, І. Предборська), адже «культурні цінності в їхньому широкому значенні (наукові, політичні, моральні, естетичні, релігійні тощо) відтворюються і передаються в системі освіти не тільки через зміст навчальних дисциплін у процесі навчання та через залучення особистості до певної системи цінностей у процесі виховання, а й у «прихованому» вигляді через сам спосіб організації навчально-виховного процесу, через способи організації управління освітньою діяльністю, через характер педагогічної комунікації, способи і критерії оцінювання знань тощо».[13, с. 170].

Відмічаючи аксіологічні, ціннісні виміри післядипломної педагогічної освіти, необхідно наголосити на аксіологічній складовій особистості викладача вищої школи та формуванні андрагогічної компетентності, як необхідної та важливої риси професійного фахівця у галузі формальної та неформальної освіти дорослих. Відтворюючи і формуючи певний тип ціннісного світогляду, викладач-андрагог зберігає і продукує цінності, у процесі професійної

педагогічної діяльності забезпечує передачу культурних цінностей слухачам. Культурні цінності в їхньому широкому значенні (наукові, політичні, моральні, естетичні, релігійні тощо) відтворюються і передаються не тільки через зміст навчальних дисциплін післядипломної педагогічної освіти, у процесі професійної діяльності, а й через залучення особистості слухача до певної системи цінностей у процесі спілкування, через способи організації управління освітньою діяльністю, через характер педагогічної комунікації, способи і критерії оцінювання знань тощо[11].

Професійна діяльність педагогічного персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти тісно пов'язана зі світоглядними засадами слухачів, навіть якщо це не усвідомлюється ними і не виражається явно. Педагогічний процес встановлює ціннісні орієнтації людини, тому дуже важливо у формальній та неформальній освіті керуватися таким світоглядним принципом, який орієнтує слухачів післядипломної педагогічної освіти на творчу самореалізацію, усвідомлення власної планетарно-космічної суті.

Сенс і цінності післядипломної педагогічної освіти лежать за межами будь-якої конкретної педагогічної або психологічної дисципліни, що вивчається слухачами в процесі професійної перепідготовки. Необхідним компонентом ціннісного відношення є емоції. Емоційність цінностей пояснюється тим, що, спочатку вони сприймаються свідомо, і настільки входять в основу внутрішнього абстрактного образу, настільки часто повторювані в повсякденній активності психіки, що як звичка, звичний образ діяльності, витісняються в підсвідомість. А витіснені в підсвідомість, цінності завжди активують фізично-емоційну складову психіки, викликаючи радість, милування, захоплення, благоговіння та інші прояви. Вища форма ціннісної емоції – катарсис, прояснення відчуттів, очищення від «скверни»[11, с.31-35]. Науковець А. Гуліга трактує цей забутий аристотелівський термін як «цілий спектр етичних, естетичних і суто аксіологічних категорій розчинили в собі те, що було змістом стародавнього слова «катарсис» [7, с. 60].

Важливого значення набувають гуманістичні цінності особистості викладача післядипломної педагогічної освіти, які є основою «золотого правила моралі», та трактуються так, що «...людина не повинна здійснювати по відношенню до інших того, чого не бажає для себе»[10]. Такими високими гуманістичними цінностями володіє викладач-андрагог післядипломної педагогічної освіти, який виконує функції консультанта та наставника та має високий рівень володіння андрагогічною компетентністю.

Для удосконалення важливої аксіологічної складової особистості викладача вищої школи, компетентнісного потенціалу та підвищення професіоналізації педагогічних, науково-педагогічних працівників закладу післядипломної педагогічної освіти у рамках співпраці відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та кафедри педагогіки, корекційної освіти та менеджменту Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського утворена Майстерня андрагога.

Майстерня утворена спільнотою педагогів-практиків, науковців, якій притаманні висока соціальна активність у сфері післядипломної педагогічної освіти, освіти дорослих, прагнення професійного зростання, прогностичне бачення стану й перспектив розвитку післядипломної педагогічної освіти, освіти дорослих як складових навчання впродовж життя[1].

Майстерня працює на засадах взаємодії з усіма структурними підрозділами Інституту та інших установ з метою забезпечення скоординованої діяльності щодо розвитку компетентнісного потенціалу педагогічного персоналу післядипломної педагогічної освіти, здійснення практико орієнтованих наукових досліджень у сфері професіоналізації освіти дорослих.

У рамках науково-дослідної роботи, досліджуючи критерії і показники сформованості андрагогічної компетентності педагогічного персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти, ми виокремлюємо як один із найважливіших – мотиваційно-аксіологічний критерій, який характеризує сукупність мотивів, інтересів і потреб, що визначають спрямованість педагогічного персоналу на професійно-педагогічну діяльність у взаємозв'язку з усвідомленням відповідності особистісних андрагогічних якостей вимогам педагогічної діяльності закладу післядипломної педагогічної освіти та усвідомленою мотивацією особистісних прагнень до дій. Цей критерій ми визначаємо системоутворюючим, оскільки саме від мотивації залежить активність особистості, спрямованість її подальшої професійно-педагогічної діяльності, а мотиваційна спрямованість «розкриває особистість, сприяє реалізації здібностей й проявляється в інтересі до обраної праці», цілеспрямованості в оволодінні досконало андрагогічною компетентністю, прагненні до постійного самовдосконалення та самореалізації.

На думку дослідниці О.Ткаченко показниками означеного критерію є: наявність стійкої мотивації до професійно-педагогічної діяльності; усвідомлення значення оволодіння педагогічними знаннями та вміннями, необхідними для здійснення професійно-педагогічної діяльності; сформована усвідомлена потреба в саморозвитку і самоосвіті[12]. Даний критерій поєднує в собі одразу два аспекти – ціннісний і мотиваційний, оскільки, погоджуючись із думкою О. Ліннік вважаємо, що «внутрішня потреба особистості в діяльності впливає саме із ціннісного ставлення до цієї діяльності»[9].

Відповідно, ціннісне ставлення до педагогічної професії в освіті дорослих є найвищою цінністю, стрижневим утворенням ціннісних орієнтацій, які детермінують поведінку викладача, співвідносячи її з ідеальним образом викладача-андрагога.

Нам імпонує думка Т. Антоненко, яка зауважує, що «людина, яка усвідомлює смисл життя, чітко уявляє собі образ бажаного майбутнього, в якому сконцентрована її значуща мета»[2]. Сутність такого ставлення полягає в знаходженні смислу в процесі співпраці у педагогічній діяльності освіти дорослих на партнерських засадах, ціннісному ставленні до особистості загалом. Саме тому першим показником мотиваційно-аксіологічного критерію сформованості андрагогічної компетентності педагогічного персоналу

післядипломної педагогічної освіти ми визначаємо ціннісне ставлення до педагогічної професії як найвищої цінності.

**Показники та рівні
мотиваційно-аксіологічного критерію
сформованості андрагогічної компетентності
педагогічного персоналу післядипломної педагогічної освіти**

Рис.1

Показники	Рівні сформованості		
	Низький	Середній	Високий
ціннісне ставлення до педагогічної професії	неусвідомлена професійна спрямованість	усвідомлене ставлення до себе як до андрагога	стійкий інтерес до формування професійного образу андрагога
система ціннісних орієнтацій	слабо сформована система ціннісних орієнтацій	сформована система ціннісних орієнтацій	чітко сформована система ціннісних орієнтацій
мотивація на отримання необхідних знань, умінь і навичок в освітньому процесі для здійснення подальшої професійної діяльності;	ситуативні позитивні мотиви до професійної діяльності у системі післядипломної педагогічної освіти	здатність до толерантної взаємодії в освітньому процесі наявність позитивної мотивації до професійної діяльності у системі післядипломної педагогічної освіти	наявність позитивної мотивації до професійного розвитку та діяльності у системі післядипломної педагогічної освіти
мотивація на саморозвиток і самовдосконалення	Низькі здібності до творчого саморозвитку частково виражене прагнення до самовдосконалення	усвідомлена необхідність самовдосконалення та саморозвитку	чітка мотивація на саморозвиток і самовдосконалення

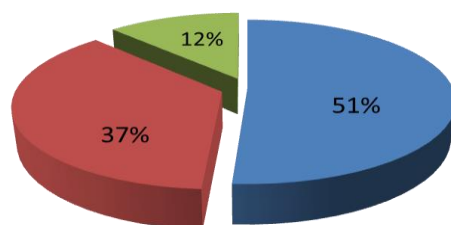
Низький рівень сформованості андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у закладі післядипломної педагогічної освіти властивий викладачам із слабосформованою системою ціннісних орієнтацій; низькою самооцінкою власних професійних досягнень; несформованими позитивними мотивами до професійної діяльності; низькими здібностями до творчого саморозвитку; недостатньо вираженим прагненням до самопізнання та саморозвитку, не зовсім чітко вираженою спрямованістю на професію андрагога.

Середній рівень сформованості андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у закладі післядипломної педагогічної освіти характерний для викладачів з усвідомленим ставленням до себе як до андрагога; сформованою системою ціннісних орієнтацій; наявністю позитивної мотивації до професійної діяльності у системі післядипломної педагогічної освіти; усвідомленою необхідністю самовдосконалення; здатністю до толерантної взаємодії в освітньому процесі.

Високий рівень сформованості андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у закладі післядипломної педагогічної освіти характерний для викладачів з усвідомленим ставленням до себе як до андрагога професіонала з чітко сформованою системою ціннісних орієнтацій; наявністю стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності у сфері освіти дорослих; стійким інтересом до формування професійного образу андрагога; постійною та стійкою спрямованістю на самопізнання і самовдосконалення; здатністю до творчого саморозвитку та толерантної взаємодії в освітньому процесі післядипломної педагогічної освіти.

Рис.2

Рівні сформованості аксіологічної складової андрагогічної компетентності педагогічного персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти на констатувальному етапі експерименту

Досліджуючи різні критерії та показники формування андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у закладі післядипломної педагогічної освіти, виокремлюємо аксіологічну складову мотиваційно-аксіологічного критерію та відзначаємо показник найвищого рівня сформованості андрагогічної компетентності – 37%, середній рівень – 51%, низький – 12%. За результатами проведення експериментальної роботи отримано кількісні і якісні зміни щодо підвищення рівня сформованості аксіологічної складової андрагогічної компетентності педагогічного персоналу у закладі післядипломної педагогічної освіти.

Отже, розглядаючи аксіологічні аспекти формування андрагогічної компетентності педагогічного персоналу закладів післядипломної педагогічної освіти у ракурсі філософії освіти можемо стверджувати, що дана проблема є предметом наукових дискусій і пошуків. Важливість даної проблеми зумовлена постійними змінами в суспільстві, а як наслідок і філософії освіти, педагогічній аксіології, яка, зокрема, розглядає цінності особистості вчителя, а для сучасної особистості викладача закладу післядипломної педагогічної освіти необхідні ціннісні якості професіонала сьогодення у сфері освіти, який навчить вчитися, зможе опанувати той чи інший навчальний контент, який вписується в еволюцію людства; зможе сформулювати проблемне поле та мотивуючі заклики для здобувачів освіти; максимально використовувати новітні інформаційно-технічні можливості та цифрові інструменти навчання, враховуючи індивідуальні потреби кожного; в умовах дистанційного навчання створювати моделюючі завдання, які будуть готувати здобувачів освіти до соціальної реальності; бути цікавим викладачем з позитивним впливом на оточуючих та

ніколи не забувати, що найбільшою цінністю для людини є живе спілкування, освітня взаємодія та комунікація.

Список використаних джерел

1. Аніщенко О.В. Положення про центр андрагогічної майстерності на базі закладу вищої освіти. (2019). Київ. ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України.
2. Антоненко Т.Л. (2013). Проблема цінностей та смислів в зарубіжній психології. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія «Педагогіка і психологія». Вип. 39 (4). С. 3–15. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=pspo_2013_39\(4\)_3](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=pspo_2013_39(4)_3)
3. Арістотель. Нікомахова етика. (2002). Переклад Віктора Ставнюка. Київ. Аквілон-Плюс. 2002. 480 с. URL: https://www.ae-lib.org.ua/texts/aristoteles_nicomachean_ethics_ua.htm
4. Базалук О.А. (2016). Космическая педагогика как образовательная дисциплина. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Вип. 6. С. 20-29. URL: file:///D:/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/ds/domtp_2016_6_4.pdf
5. Берегова Г.Д. (2016). Значущість філософії освіти в історичному контексті. Гуманітарний вісник ЗДІА. № 65. С.251-262.
6. Гельвецій К. А. (1994). Про людину, її розумові здібності та її виховання. Пер. з франц. В. Підмогильний. Київ. Основа. 416 с.
7. Гулыга А.В. (2000). Эстетика в свете аксиологии. Пятьдесят лет на Волхонке / А.В.Гулыга. СПб.: Алетейя. С. 60-62.
8. Кравченко О. П. (2020). Філософія як світоглядна стратегія освіти. Філософсько-світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро. КЗВО «ДАНО» ДОР». СПД «Охотнік». С.14-16.
9. Ліннік О.О. (2016). Система підготовки майбутнього вчителя до організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями початкової школи. Дисертація. Державний заклад «Луганський Національний Університет імені Т. Шевченка» Старобільськ. URL: http://luguniv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/linnik_dis.pdf
10. Смолюк А.І. (2018). Професійний саморозвиток майбутніх вчителів початкової школи в освітньому середовищі. Дисертація. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Smoliuk.pdf
11. Тарасюк Л. С. (2020). Філософія освіти: аксіологічні й етичні аспекти. Філософсько-світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро. КЗВО «ДАНО» ДОР». СПД «Охотнік». с.31-35
12. Ткаченко О. В. (2019). Професійно-педагогічна підготовка магістрантів в аграрних університетах: теоретичні і методичні засади. Монографія. Біла Церква. 138 с. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/2104/3/Profesiino-pedahohichna%20pidhotovka%20mahistrantiv%20v%20ahrarykh%20universytetakh%20teoretyc-hni%20i%20metodychni%20zasady.pdf>
13. Філософія освіти. (2009). Навч. посіб. / заг. ред. В.Андрущенко, І.Предборської. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 329 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4052/1/Philosophy%20of%20Education.pdf>
14. Чаркіна Т.І. (2016). Теоретичні аспекти формування полікультурних компетенцій в сучасному освітньому просторі. Вісник Харківського національного педагогічного

університету імені Г.С. Сковороди. Філософія. Вип.47 (II) С. 138-146 URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_filos_2016_47%282%29_16

15. Horban O., Kravchenko O., Martych R., Yukhymenko N. The regulatory functions of education in behavioral models. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu Scientific and technical journal. 2019. №3. P. 152-157. DOI: 10.29202/nvngu/2019-3/23